

Industrialisatiebeleid

Bespreking van W.J. Dercksen, Industrialisatiepolitiek rondom de jaren vijftig, Assen/Maastricht: Van Gorcum, 1986 en F.J. ter Heide, Ordening en verdeling, Besluitvorming over sociaal-economisch beleid in Nederland in 1949-1958, Kampen: Kok Agora, 1986.

Het onderzoek naar de sociaal-economische ontwikkeling en beleidsvorming in Nederland vanaf 1945, waartoe W.S.P. Fortuyn een aantal jaren geleden in Groningen het initiatief nam, leverde aanvankelijk nogal teleurstellende resultaten op. Ambitieuze vragen kregen dunne antwoorden, zorgeloos gekomponeerde boeken maakten het traceren van de gehanteerde systematiek moeilijk, archiefwerk leek te worden verontachtzaamd, waardoor interessante vragen onbeantwoord bleven, en er bestond een merkwaardige voorliefde voor het vermelden van cijferreeksen zonder dat er van werkelijke kwantitatieve analyse sprake was.

Van deze twee jongste produkten uit wat ik gemakshalve zeer grof omschrijf als 'de school van Fortuyn' draagt er één, het boek van Ter Heide, een aantal van deze gebreken in zich. Het andere, dat van Dercksen, verdient het daarentegen om het standaardwerk over de industrialisatiepolitiek in de jaren vijftig te worden.

Ter Heides boek is daarmee niet afgeschreven, wat er overblijft is van ruimschoots voldoende belang. Alleen levert hij niet, wat mogelijk zou zijn geweest, een pendant van gelijke kwaliteit voor het werk van Dercksen.

De beide boeken sluiten immers naar periode en thema perfect op elkaar aan. Ter Heide richt zich op de meer makro-economisch getinte thema's van structuurpolitiek en conjunctuurpolitiek, terwijl Dercksen afdaald tot in de details van één van de belangrijkste stukken structuurpolitiek die in de jaren vijftig gevoerd zijn, de industrialisatiepolitiek.

Op zeker moment, bij de behandeling van het fiskale beleid, blijken beide auteurs zelfs samen te hebben opgetrokken, om de befaamde fiskalist Hofstra uit te vragen, de man die eens een 'socialistische belastingpolitiek' formuleerde en uitdroeg, maar als minister van financiën een Keynesiaans getint anti-cyclisch conjunctuurbeleid voerde -en daarmee zoals blijkt zeker bijdroeg aan het definitieve einde van de naoorlogse rooms-rode koalities in de verkiezingen van 1958.

Konvergentie en divergentie

De binnenlands-politieke gebeurtenissen van 1958 bepalen de vraagstelling waarmee Ter Heide aan het werk is gegaan. Zijn belangrijkste thema is: Groeien tijdens de jaren vijftig de belangrijkste actoren in het politieke krachtenveld in hun opvattingen over orderings- en verdelingsvragen naar elkaar toe of juist van elkaar af?

Het zoeken naar een antwoord op die vraag blijkt interessante conclusies op te leveren. Vooral deze: de orderingsdiskussie, die in de jaren dertig en veertig zo hevig woedde in Nederland, is met het in werking treden van de Wet op de (Publiekrechtelijke) Bedrijfsorganisatie van 1950 niet overgegaan in een fase waarin de ordening daadwerkelijk ter hand werd genomen maar gevolgd door een tijdvak waarin het economisch beleid heel andere, nieuw wegen insloeg.

In een wat verwarrende passage lijkt Ter Heide dit toe te schrijven aan de krachtige economische expansie. Veel centraler blijkt echter wat hij vervolgens uitvoerig dokumenteert: het doordringen van de opvattingen van Keynes over een 'globale' economische sturing. Ter Heide toont goed aan dat de verschuiving van het denken in termen van 'ordering' naar aandacht voor nieuwe makro-economische instrumenten iets was wat zich nu juist bij de centrale coalitiepartijen PvdA en KVP het eerst en vrijwel tegelijk voordeed. De meer conservatieve protestantse partijen CHU en AR en de liberale VVD, die af en aan wel deel uitmaakten van de coalities in de jaren 1948-1958, boden door hun behoudende visie op het economisch beleid aanvankelijk aan de KVP geen alternatief voor de PvdA. Dat werd anders, zo blijkt, toen ook in die kringen het idee van de globale economische sturing algemeen aanhang vond, iets waarin in protestantse kring het CNV, en ongetwijfeld ook de jonge AR-minister Zijlstra, een belangrijke bijdrage leverden. In die situatie kon de divergentie tussen KVP en PvdA op het terrein van de verdelingspolitiek. lees het loonbeleid, tenslotte de doorslag geven en de twee centrale coalitiepartners uiteen drijven.

Dat is dus allemaal redelijk duidelijk beschreven en stellig voor een begrip van dat stuk sociaal-economisch beleid relevant. Waarom Ter Heide dan toch op punten in gebreke gesteld?

Mijn voornaamste bezwaar is dat het boek, ondanks zijn beduidende omvang, onvoldoende achtergrond heeft. De politieke partijen lijken bij Ter Heide in een soort maatschappelijk vacuüm te opereren. Hun ideeën veranderen, maar welke externe factoren daaraan bijdroegen wordt summier of zelfs niet aangevoerd.

De invloed van het CNV op de AR-denkebeelden komt toevallig wel aan de orde (mogelijk omdat Ter Heide aan de Rijksuniversiteit Limburg promoveerde op dit boek bij Albeda, die zelf zeer direct betrokken was bij het omturnen van de AR in de jaren vijftig) maar hoe het nu precies zat bij de andere partijen blijft tamelijk duister,

ook al wordt het NVV regelmatig opgevoerd. Even duister blijft de betekenis van de definitieve Nederlandse toetreding tot het 'westerse' kamp voor het denken over economische vraagstukken. Zal het uitbreken van de Koude Oorlog in 1947-1948 en het toetreden tot NAVO, OEEC en EGKS niet ook zijn weerslag hebben gehad op de manier waarop over ordening en verdeling, maar vooral over ordening, werd gedacht?

Brede benadering

Hoewel het buitenlands-politieke argument ook bij Dercksen geen speciale aandacht krijgt - maar dat is in zijn kader goed verdedigbaar - is zo'n breedheid van benadering nu juist datgene wat zijn proefschrift, ook met Albada als promotor, zo sterk maakt.

Het industrialisatiebeleid, stelt Dercksen in zijn afsluitend hoofdstuk, "kan als exemplarisch gelden voor projecten van overheidsbeleid, zoals die in 1980 door de commissie-Vonhof zijn aanbevolen". De 'projectministers' Van den Brink, Zijlstra en De Pous koördineerden het hele op de industriële ontwikkeling georiënteerde beleid. Dercksen evenaart de rijkwijdte van die vroegere projectministers en loopt alle elementen van de industrialisatiepolitiek door, waarbij hij per element niet alleen beschrijft wat er gebeurde, maar ook welk partijen in dat element bij de besluitvorming betrokken waren.

Het gevoerde industrialisatiebeleid "wordt beschouwd als de resultante van twee mechanismen", namelijk

- de afweging door de verschillende betrokken actoren van hun verlangens en de gepercipieerde sociale en economische werkelijkheid, en
- de krachtsverhoudingen tussen de actoren.

Dat lijkt nogal voor de hand liggend, maar aan het slot, waar Dercksen alle draadjes samentrekt, blijkt hij er wel degelijk wat mee te kunnen doen. "De periode rondom de jaren vijftig is te beschouwen als een tijdperk van stabiel corporatisme", zo schrijft hij, waarbij in de industrialisatiepolitiek duidelijk iets is terug te vinden van de door Offe geopperde 'a-symmetrische machtsbalans'.

Korporatief beraad betreft de inzet van de faktor arbeid, die alleen door kollektieve actie effectieve sankties kan toepassen. "De beleidsonderdelen die de inzet van de faktor kapitaal rechtstreeks beïnvloeden vormen geen (of nauwelijks) punt van korporatief beraad. De besluitvorming op het terrein van het sociale beleid, het financieringsbeleid, het technologiebeleid en het regionale industrialisatiebeleid vindt deels louter op het niveau van de staat plaats en is deels verankerd in wat Couwenberg het partikuliere stelsel noemde: privaatrechtelijke instellingen die het politiek belang behartigen". Daarin hebben de vakbonden geen rol, de werkgevers wel, maar als individuele ondernemers. Zo blijkt het echte (neo)korporatisme alleen van groot belang in het loonbeleid - de

roemruchte geleide loonpolitiek -het produktiviteitsbeleid en aan de marge van het technisch onderwijsbeleid.

Natuurlijk is detailkritiek op Dercksens studie mogelijk. Hij is niet diep gedoken in de vraag of er bij de industrialisatiepolitiek behalve formele beïnvloeding ook sprake is geweest van informele beïnvloeding vanuit ondernemingen of organisaties in de richting van de overheid en vanuit het ambtelijke apparaat naar het bedrijfsleven. Gezien het ook door hem gesignaleerde grote aandeel van overheidsbedrijven in de totale investeringen -vooral in de energiesector - was daar potentieel een bruikbaar beïnvloedingsinstrument aanwezig. Ook blijkt heel terloops dat IBM, Esso en Honeywell bij vestiging in Nederland een vrijstelling van vennootschapsbelasting kregen, zonder dat daarover nadere gegevens verschaft worden. Dergelijke details doen echter nauwelijks afbreuk aan het algemene beeld: dit is een boek dat nauwelijks belangrijke vragen over het industrialisatiebeleid in de jaren vijftig onbeantwoord laat, en dat bovendien door een zeer overzichtelijke opzet de ingewikkelde materie goed toegankelijk maakt.